

הנעשה מעצמו, שהרי באמת לעולם יש אלו הרוצים לכלותנו, אלא הקב"ה שם שלום בגבולנו. ולכך צריכים אנו להודות לה' בכל זמן, בין בעת מלחמה ובין בעת שלום.

תכלית המכות – גילוי אמיתות ה'

מכת דם – בזאת תדע כי אני ה'

כבר הבאנו שתכלית המכות לא היתה רק להעניש את המצריים, אלא לגלות את אמיתת מציאותו יתברך בעולם והנהגתו, ולבטל את דעותיהם הכוזבות של המצריים וכל הכופרים ועובדי עבודה זרה. ויש לנו לעמוד על כל מכה ומכה מה הלימוד המיוחד שבה בענין זה, ואיך הוא נתגלה מתוך המכה עצמה.

במכת דם כתוב בתורה (שמות ז, יז) כֹּה אָמַר ה' בְּזֹאת תִּדְעוּ כִּי אֲנִי ה' הַנֵּה אֲנֹכִי מִכָּה בַמָּטָה אֲשֶׁר בְּיָדִי עַל הַמִּים אֲשֶׁר בַּיָּאֵר וְנִהְפְּכוּ לְדָם. הרי שהתורה הדגישה במכה זו ביחוד, כי בזאת תדע כי אני ה', והיינו שעל ידי מכה זו דוקא נתגלית ידיעת ה'. וכתב האור החיים הקדוש לבאר:

טעם שציינ לו ידיעת ה' באמצעות מכה זו, על דרך אומרם ז"ל (שמות רבה פרק ט) כי נילוס היה למצרים לאלוה, אשר על כן רשם ה' בהכאת היאור לדם ואמר, בזאת תדע כי אני ה', כשאעשה משפט כתוב באלהיכם.

כלומר, דכיון שבמכה זו הכה הקב"ה את אלהיהם של המצרים, הרי שנודע בזה שה' הוא האלקים אין עוד מלבדו. וכעין זה אמרי בני מדרשא בשם הגר"א^א.

א. עיין בפירוש שיח יצחק לרב יצחק מלצאן [שנדפס בכמה הגדות יחד עם ביאור הגר"א להגדה] שכתב וז"ל, ואמר 'בזאת תדע כי אני ה'', כי האלוה שלך שהוא היאור ילקה והיה לדם, עכ"ל.

כי הדם הוא הנפש

ונראה להוסיף בזה ביאור, דהנה ידוע כי משכן חיי האדם בגופו הוא הדם, כדכתיב (דברים יב, כג) כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ. ואם כן על פי הסברה היה נראה דאם האדם ישתה דם, הרי זה יתן לו יותר חיות משתיית מים. אמנם באמת המציאות היא להפך, שאם אדם ישתה רק דם, סופו למות בצמא. ודבר זה הוא מפלאי הבריאה שאינו מובן לפי חוקי הטבע.

והנה השקפת המצריים היתה, שכל העולם מתנהל אך ורק לפי חוקי הטבע, ואין בעולם שום דבר למעלה מן הטבע. ואם כן, הרי לפי דרכי הטבע לכאורה דם הוא יותר טוב ממים. ולכן בא הקב"ה במכה הראשונה להראות להם, שהחיים אינם מתנהלים על פי הטבע הנתפס בשכל האדם, אלא החיים הם אך ורק על פי דבר ה'. ולכן אף שהדם שבתוך האדם הוא חיותו, אבל אם ישתה דם, הרי אותו דם יתהפך להיות סם המות. והיינו משום שהחיים והמות אינם בטבע אלא ביד ה'. וזוהי הנקודה המיוחדת שנתגלתה להם במכת דם, ולכך אמר במכה זו דייקא, 'בזאת תדע כי אני ה'.

מכת צפרדע – אשר התעללתי במצרים

הנה הזכרנו כמה פעמים, שעל ידי המכות הקב"ה גילה את ייחודו בעולם, והיינו שהוא המציאות היחידה בעולם. ונכלל בזה, שמהלך החיים של תורה וקדושה היא הדרך היחידה בעולם. ובגילוי זה גופא עקר את טעותם של המצריים, וזהו: "אֲשֶׁר הִתְעַלְלֹתִי בַּמִּצְרַיִם" (שמות י, ב), כלומר שהקב"ה זלזל בדעותם של המצריים ובמהלך החיים שלהם.

ומצינו דוגמא לזה במכת צפרדע. הנה כתב ברש"י (שם ח, ב; ע"פ התנחומא וארא סימן ד) "וז"ל, צפרדע אחת היתה והיו מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים, עכ"ל. והסטייפּלר בספרו ברכת פרץ עמד על תופעה זו של הכאת הצפרדע, וכתב:

והנה כשראו המצרים המכים אותה כי על ידי זה מוסיפה להרבות צפרדעים הרבה, הלא הדעת נותן שצריכים להפסיק מלהכותה, כדי שלא להרבות השרצים הללו. אבל מה מידת הכעס אומרת, אדרבה כיון שמוסיפה להרבות

ב. עיין בפ' רמב"ן עה"ת (ויקרא יז, יא) בענין טעם איסור אכילת דם.

כל שכן וכל שכן שצריכים להוסיף ולהתנקם ממנה ולהכותה ככל האפשר. וכל שהוסיפה להתיז, הוסיפו לכעוס וחמתם בערה בהם, וכך חזר חלילה, הם הוסיפו להכות ולהתנקם והיא הוסיפה להתיז נחילין נחילין, עד כי 'ותכס את ארץ מצרים'. וכן הוא בכל מקום שכועסים, כי אם ישמעו חרפתם ולא ישיבו, ישתקע הדבר לאט לאט, אבל כשמשיבים לכשכנגדו, הרי הוא מוסיף להשיב לעומתו כהנה וכהנה. וכל מה שיוסיף להתנקם, גם הלה יוסיף לעומתו ככל האפשר.

הרי שבמכה זו נתגלה החורבן של מידת הכעס. ובאמת מדה זו מושרשת היא במידת הגאווה, כי גאותו של אדם אינה מניחה לו לסבול דבר שהוא כנגד רצונו, ועל ידי הוא זה בא לידי כעס, ומחמת הכעס הוא מאבד את דעתו. וזוהי כוונת חז"ל באמרם (ע"פ שבת קה, ב) ^ג "כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה". כי הכועס אין לו שום שליטה על עצמו, ואם כן אין צריך לשמוע לצווי של הקב"ה, והרי הוא כפורק מעליו עולו של מקום, ולכן נחשב לעובד עבודה זרה.

וזהו מה שבא הקב"ה ללמד את בני ישראל במכת צפרדע, להראות להם את גנות מדות הגאווה והכעס ולזלזל את בעלי מדות אלו, כי הם מדות הסותרות לקבלת עול מלכותו והכרת גילוי יחודו בעולם.

מכת כינים – אמונה ויראה

ידוע כי עבדות חג הפסח היא שכל אחד מישראל ישיג את האמונה. אמנם צריכים לדעת כי האמונה אינה מושג מופשט, אלא ענינה היא לדעת ולהכיר את המקום שלנו בבריאה, והיינו לדעת שיש להקב"ה תכנית בבריאה, ואנחנו חלק מתכנית זו, ויש לנו אחריות לקיים את תפקידנו.

ולכן יש קשר בין יראה ואמונה, וכדכתיב (שמות יד, לא) **וַיִּירָאוּ הָעָם אֶת ה' וַיֹּאמְרוּ** **בְּה' וּבַמֶּשֶׁה עֲבָדוּ. כִּי הִירָאָה, הֵינּוּ הֵכֵרָה שֶׁאֲנַחְנוּ מֵחַוִּיבִים לְקִיּוֹם אֶת תְּכֵלִיתֵנוּ,**

ג. ז"ל הגמרא, המקרע בגדיו בחמתו, והמשבר כליו בחמתו, והמפזר מעותיו בחמתו - יהא בעיניך כעובד עבודה זרה; שכן אומנתו של יצר הרע, היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך. עד שאומר לו עבוד עבודה זרה והולך ועובד, ע"כ. אולם הרמב"ם (פ"ב מהלכות דעות ה"ג) כתב לשון זה בשם חכמים הראשונים, וכבר העירו המפרשים שלא מצאנו לשון זה בגמרא אלא בזוהר (בראשית כו, ב), אף שעדיין לא נתגלה הזוהר בימי הרמב"ם.

מביאה לידי אמונה. ולכן הדגישו המפרשים, שמלבד מה שהמכות הביאו את ישראל לידי אמונה, הביאום גם לידי יראה. וכפי שכתב רבי צדוק הכהן בספרו פרי צדיק (פרשת וארא אות יז):

גם כאשר יראו מכות מצרים, יפול על ישראל הפחד, ועל ידי זה יבוא להם אתערותא.

כלומר, המכות הביאו את ישראל לידי יראת שמים, ומתוך יראה זו נתעוררו להתקרב לה' יתברך באמונה.

אצבע אלהים היא

והנה במכת כינים אמרו החרטומים של מצרים (שמות ח, טו) אֶצְבַּע אֱלֹהִים היא. וביארו חז"ל (סנהדרין סז, ב), שלא היה בכחם לעשות כעין זה, כיון שאין מעשה כשפים שולט בפחות מכשעורה. והיינו כנ"ל, שכיון שהבינו שאי אפשר לעשות כינים על ידי כישוף, ממילא מוכרח שהמכה באה מאת ה'. והיינו שהכנים לא נשלחו רק להעניש את המצריים, אלא להראותם שהמכה באה להם מאת הקב"ה, וזהו 'אצבע אלקים'. ומתוך כך למדו בני ישראל להאמין בהקב"ה.

וביאר המשגיח הגה"צ רבי ירוחם ליוואויץ זצ"ל (דעת תורה שמות שם), שאמנם חרטומי מצרים לא השיגו זאת רק אחר שלש מכות, אמנם המתבונן יכול לעמוד על כך שכל העולם כולו הולך בשליחותו של מקום, על פי תכנית להגיע אל תכלית הבריאה:

ואמנם חכמינו ז"ל הלא אמרו כי 'הרבה שלוחים למקום', חז"ל (שמות רבה י, א) דורשים זה על הפסוק (קהלת ה, ח) "ויתרון ארץ בכל היא" - אפילו דברים שאתה רואה בעולם מיותרין, כגון זבובים ופרעושים ויתושים, אף הן בכלל ברייתו של עולם, "ובכל הקב"ה עושה שליחותו אפילו על ידי נחש אפילו על ידי יתוש אפילו על ידי צפרדע". "אמר הקב"ה לנביאים: מה אתם סבורים שאם אין אתם הולכים בשליחותי אין לי שליח? בכל אני עושה שליחותי". וכו'. הם ז"ל הביטו על כלל הבריאה כולה, על כל דבר, ועל כל בריה אשר בה, בתפקיד וצורה אחת, בצורה של שלוחי ה'. וכו' אין כלום בבריאה, אלא הכל יוצא ובא כי אם למשימה אחת, משימה של עשיית רצון הקב"ה.

דבריו אלו של רבי ירוחם מאירים לנו את מבטם של חז"ל בכל הבריאה כולה כפי שתפסו אותה בסקירה אחת, שכל חלקי הבריאה הם שלוחי ה'. יש מהם ששליחותם

להראות את חכמתו ית', ויש מהם המגלים את גבורתו, או רוב חסדו, אמנם הכל הם שלוחי ה'.

וגם האדם עצמו אינו יכול לברוח מזה, אלא צריך להכיר שבכל מקום ובכל זמן הוא שלוחו של הקב"ה בעולם, ויש לו אחריות למלאות את תפקידו, ויש דין ויש דיין. ומתוך שהאדם משריש הכרה זו בלבו, יביא לידי ביטול הרע שיש בתוכו, ויקנה בעצמו מדרגה גדולה של יראת שמים.

פסח מצה ומרור

רַבֵּן גַּמְלִיאֵל הִיָּה אוֹמֵר: כָּל שְׁלֵא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ בַּפֶּסַח, לֹא יֵצֵא יָדֵי חוֹבְתוֹ, וְאֵלּוּ הֵן: פֶּסַח, מִצֵּה, וּמְרֹר.

פֶּסַח שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִים בְּזִמְנֵי שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ הִיָּה קִים, עַל שׁוֹם מָה. עַל שׁוֹם שֶׁפֶּסַח הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל בְּתֵי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִמְרַתֶּם זִבַּח פֶּסַח הוּא לִי, אֲשֶׁר פֶּסַח עַל בְּתֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפוֹ אֶת מִצְרַיִם, וְאֶת בְּתֵינוּ הִצִּיל, וַיִּקַּד הָעַם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ.

מִצֵּה זֶה שֶׁאֵנוּ אוֹכְלִים, עַל שׁוֹם מָה. עַל שׁוֹם שְׁלֵא הִסְפִּיק בְּצַקֵּם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחֲמִיץ עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְגֵאֱלֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאפּוּ אֶת הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עִגְת מִצּוֹת, כִּי לֹא חֲמֵץ, כִּי גִרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יִכְלוּ לְהַתְמַהֵמָה, וְגַם צִדָּה לֹא עָשׂוּ לָהֶם.

מְרֹר זֶה שֶׁאֵנוּ אוֹכְלִים, עַל שׁוֹם מָה. עַל שׁוֹם שֶׁמְרָדוּ הַמִּצְרַיִם אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּמְרְדוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעַבְדָּה קָשָׁה, בַּחֲמֹר וּבִלְבָנִים וּבְכָל עֲבָדָה בְּשָׂדֵה אֶת כָּל עַבְדֹּתֶם אֲשֶׁר עָבְדוּ בְּהֶם בְּפָרֶךְ.

רבן גמליאל חידש שבשלש מצוות הללו, פסח מצה ומרור, יש דבר מיוחד שלא מצינו דוגמתו בשאר מצוות התורה. והיינו, שלא די בעצם עשיית מעשה המצוה, שהיא אכילת המצה והמרור והקרבת פסח, אלא גם צריכים לפרש בדיבורו את טעם המצוה.